

Dkt. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 6, Uwanja wa Kijiografia, Sehemu ya 2

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 6, Uwanja wa Kijiografia, Sehemu ya 2.

Sawa, eneo letu linalofuata la kijiografia katika Nchi Takatifu linaitwa Uwanda wa Sharoni.

Na hii, tena, ni uwanda wa pwani unaopakana na Mediterania. Na ungefikiri kwamba uwanda huu ungekuwa na rutuba nyingi sana na mzuri sana kwa kilimo. Lakini kuna tatizo hapa.

Tutajadili hilo baada ya dakika moja. Lakini huu ni mtazamo mzuri wa Sharon ukiangalia kaskazini hadi kusini. Mojawapo ya masuala ya zamani na hata leo ni ukweli kwamba hakuna au kuna bandari chache sana za asili kando ya pwani ya Levant.

Atlit ni ndogo. Herode alijenga yake mwenyewe. Jaffa ni bandari duni kiasi.

Waisraeli wamefanya kazi nyingi kuzunguka Ashdodi na kujenga bandari ya kisasa huko, tena wakitumia kujaza na kujenga gati bandia, gati nyingi bandia na gati. Uwanda wa Sharoni hapo zamani, kama ulivyo leo, ulikuwa na mfululizo wa vijito vidogo au vijito vinavyoingia Mediterania. Hata hivyo, hivi vingezuiwa na kile kinachoitwa Kirkar Ridge.

Na tutaona picha ya hilo baada ya dakika moja. Hizi kimsingi ni viumbe vya baharini vilivyoundwa kwa visukuku ambavyo vilikuwa na ukingo hapa, na ambavyo havingeruhusu vijito hivi kumiminika kwenye Bahari ya Mediterania. Kwa hivyo, una eneo lenye kinamasi hapa.

Na wewe pekee, na tena zamani, haikuwa na manufaa sana. Na kwa hivyo barabara yako, yako, yako kupitia Maris au barabara yako ya pwani ilibidi iende mashariki hapa. Na tutaona hili hapa baada ya dakika moja.

Hii ni Ngome ya Atlit, ngome ya Crusader na ngome ya Kiislamu kwenye pwani hapo. Dor ni mji wa kale na mji muhimu sana wa Foinike wakati wa Sulemani ambao ulichimbwa kwa kiasi kikubwa kwa miaka mingi. Nadhani ulianza mwaka wa 1980 na uimeendelea hivi karibuni. Mbali zaidi kusini, tuna Kaisaria Maritima maarufu.

Na hii ilijengwa tena na Herode kutoka makazi madogo yaliyoitwa Mnara wa Stratos. Na Herode, bila shaka, alifanya kila kitu kwa ulaghai na kwa ukubwa. Na yeye,

namaanisha, wa hali ya juu wakati huo, kwa kweli alijenga bandari bandia ya ndani na nje na alitumia saruji iliyotengenezwa na Warumi ili kuifanya iwe ngumu chini ya maji.

Na hayo yote yalifanywa kwa mkono. Hii ni hatua ya awali, ya awali ya makazi haya. Kwa kweli, Herode alitumia maji ya baharini kuosha maji taka.

Mfereji wa maji machafu ulimwagika chini kwenye mabanda haya. Huwezi kuyaona hapa. Na maji yangeingia na kuosha maji taka kutoka kwenye mabanda.

Kwa hivyo, kulikuwa na teknolojia nyingi za hali ya juu kwa wakati huo na mbinu zilizotumika kujenga jiji, haswa ikiwa ni usambazaji wa maji. Hakuna usambazaji wa maji karibu na eneo hili.

Kwa hivyo, Herode alijenga mfereji mrefu wa maji kutoka chini ya Mlima Karmeli ili kuleta maji ya chemchemi hadi Kaisaria. Hii ni Kaisaria leo. Herode alikuwa na jumba la kifalme, na nadhani tutaona, picha nyingine ya hilo.

Hili ni moja ya madimbwi aliyojenga karibu na jumba lake la kifalme. Na unaweza kuona ukumbi wa michezo hapo na jinsi unavyoonekana leo. Hapa kuna jumba la kifalme la Herode kama lilivyoonekana zamani.

Huko ndiko kwenye ukumbi wa michezo. Alikuwa na mabwawa ya maji ya chumvi na maji safi yenye samaki na, bila shaka, mfereji wa maji kutoka Mlima Karmeli. Ustadi wa ajabu wa Herode na wahandisi wake wa Kirumi.

Hii ni sehemu ya matuta hayo ya Kirkar . Tena, viumbe vya baharini vilibadilika kuwa visukuku, na unaweza kuchimba jiwe hili kama jiwe. Na kizuizi hicho, isipokuwa chache, kilizuia maji ya ardhini na kutiririsha maji kuingia Mediterania, na kuunda vinamasi.

Na, bila shaka, hilo limepunguzwa katika nyakati za kisasa. Tulizungumza hapo awali kwamba moja ya uchimbaji wa kwanza wa Israeli ilikuwa mahali panapoitwa Tel Qasile , kwa kweli eneo la Wafilisti karibu sana na Tel Aviv. Unaweza kuona majengo marefu kwa mbali hapo.

Na hii ni sehemu ya patakatifu pa Wafilisti, ambayo tutazungumzia zaidi kidogo tutakapofikia utamaduni wa Wafilisti. Ni eneo muhimu sana. Maeneo ya Wafilisti kwa kawaida yalijengwa juu ya maeneo ya awali ya Wakanaani ambayo waliharibu, tena, kama sehemu ya uvamizi wa watu wa baharini.

Na Tel Qasile ilikuwa eneo ambalo halikujengwa. Walilijenga, na hakukuwa na kitu chini yake. Kwa hivyo, ni eneo muhimu kwa sababu hiyo.

Sasa, kuna mto mkubwa unaoingia Mediterania. Unaitwa Mto Yarkon, na ni mto mfupi sana.

Na kimsingi huanza maili chache tu juu ya mto, mahali panapoitwa Aphek au Ras Al Ain, kichwa cha chanzo, kichwa cha chemchemi. Na hiyo ni Aphek ya kibiblia, ambayo ilikuwa mji na kituo cha utawala cha Wakanaani wa Misri. Na kisha katika nyakati za Agano Jipya, Antipatri.

Hii ni ngome ya Ottoman iliyojengwa juu ya sehemu ya mabaki. Na kuna sehemu ya barabara ya Kirumi hapa ambayo unaweza kutembea mahali ambapo Mtume Paulo alitembea aliposafiri kutoka Yerusalemu hadi Kaisaria Maritima ili kufika mbele ya hakimu au gavana na mfalme. Kusini mwa Tel Aviv, Tel Aviv, tena, ni mji wa kisasa.

Ilijengwa juu ya matuta ya mchanga. Hakuna mabaki ya kale huko ya kuzungumzia. Hata hivyo, Jaffa, ambayo sasa ni kama kitongoji cha Tel Aviv upande wa kusini, tunapoangalia kaskazini hapa kando ya Mediterania, ni mji wa kale sana.

Ilikuwa kituo muhimu sana cha Misri na bandari kwa Sulemani. Mierezi yote ya Lebanoni ilielea chini kando ya ufuo wa Mediterania na kisha ikaletwa kutoka Yaffa hadi Yerusalemu ili kujenga jumba lake la kifalme kwa mierezi ya Lebanoni, hekalu, na kadhalika. Kumekuwa na kazi nyingi huko Jaffa hivi karibuni na Chuo Kikuu cha California huko Los Angeles, UCLA, Aaron Burke, na timu yake.

Hawachapishi tu uchimbaji wa zamani uliofanywa katika miaka ya 1950, 60, na hata 70, lakini pia wanafanya uchimbaji wao wenyewe, na wanafanya kazi nzuri ya kuchapisha hilo. Hii ilikuwa kituo muhimu cha Misri mwishoni mwa Enzi ya Shaba wakati wa Ufalme Mpya. Burke na timu yake waligundua bandari ya ndani ambayo sasa imekauka na kuruhusu meli kulindwa.

Tena, una gati hii hapa, kizuia maji, gati inayolinda meli kutokana na kutoka baharini, lakini haijawahi kufanya kazi nzuri hivyo. Una simulizi nyingi za mahujaji au watalii wanaokuja katika Nchi Takatifu wakati wa kipindi cha Ottoman na kipindi cha awali cha Mamlaka, wakiwa na nanga ya meli na wana boti zinazotoka Bandari ya Jaffa. Na ni safari hatari sana kuingia bandari iliyolindwa na kushuka huko Bandari ya Jaffa.

Lakini tena, eneo muhimu sana katika nyakati za kale kwa vipindi hivyo vya awali. Tunahama kutoka uwanda wa pwani mashariki na tuko kaskazini mwa Yuda hapa, kwa hivyo hatuna aina ya eneo la kilima. Ni aina tu ya kushuka polepole juu au kupanda juu katika nchi ya vilima.

Hii ilikuwa tena hadi mwaka wa 1967, wakati ilikuwa chini ya udhibiti wa Jordan. Waisraeli waliteka eneo hili katika Vita vya Siku Sita, na kwa hivyo walianza kufanya tafiti na uchimbaji katika eneo hili, ambalo kimsingi ni kitovu cha Israeli ya kale. Na hapa kuna mandhari kadhaa mazuri hapa.

Huu ni mtazamo wa mandhari ya kawaida katika nchi ya vilima ya Efraimu na Manase. Na hadi leo unaweza kuona ushahidi wa matuta au matuta. Na hayo labda yalitumika kwa kiasi hadi labda kipindi cha Ottoman au kipindi cha mapema cha Mamlaka, karne ya 20, pamoja na mnara wa kulelea, ambao tena unatoa mfano mzuri wa jinsi wakulima walivyoangalia matuta yao, ambayo yangukuwa mizeituni au zabibu, kilimo cha zabibu huko.

Na kisha, kwenye sakafu ya kijioto, wangukuwa wamepanda nafaka. Kwa kawaida, ndivyo ilivyokuwa kawaida. Na tena, nyenzo hapa, tulizokuwa nazo kwenye slaidi chache zilizopita, muhtasari wa kijiolojia, zingekuwa chokaa cha Cenomanian.

Na hii ilikuwa na rangi nyekundu na udongo uliovunjika, msingi huo ungevunjika na kuwa udongo. Uliitwa terra rossa , udongo tajiri sana na wa chuma ambao ulikuwa bora kwa aina hii ya kilimo. Sasa, watu waliofanya uchimbaji na uchunguzi katika eneo hili, Adam Zertal , aliyechimba eneo la Manase, na Israel Finkelstein, aliyechimba Efraimu na sehemu ya Benyamini, na Avi Faust, aliyeandika sana juu yake, wamefanya kazi huko pia.

Kwa hivyo, ni muhimu sana kuelewa kuibuka kwa Israeli kama kiumbe katika Nchi Takatifu, katika nchi ya Kanaani, wakati wa kipindi cha Chuma cha Kwanza. Sawa, Bonde la Dothani ni aina ya mwisho wa njia ya mababu, njia hiyo inayoenda kaskazini-kusini kutoka Beersheba hadi kwenye uti wa mgongo wa nchi ya vilima, na kutokea kwenye Bonde la Dothani. Dothani ulikuwa mji mkuu, mji wa kibiblia.

Bila shaka, katika Mwanzo 37, Yusufu anawatembelea ndugu zake katika Bonde la Dothani. Hapa ndipo Yusufu anauzwa kwa wafanyabiashara wa Midiani na kupelekwa Misri. Na kwa kusikitisha, kama tanbihi ya kisasa hapa, wakati wa Vita vya Pili vya Dunia, katika siku za giza za mwanzoni mwa 1942, wakati Waafrika Korps, jeshi la Ujerumani, lilipokuwa likisukumana dhidi ya ulinzi wa Uingereza huko Misri Magharibi, kulikuwa na hofu, na kwa usahihi, ya kusukumana kwa Wajerumani kupitia Misri na kuingia Palestina.

Kulikuwa na kiongozi wa Kiislamu aliyeitwa Haj Amin al-Husseini ambaye alitembelea Adolf Hitler, na tayari walikuwa wamepanga kujenga kambi za maangamizi katika Bonde la Dothan ili kuwaangamiza na kuwaua na kuwaua Wayahudi wote wa Palestina. Na kwa hivyo hilo halikutokea kamwe. Lakini Bonde la Dothan ni eneo zuri leo.

Sehemu kubwa yake iko kwenye Ukingo wa Magharibi. Unaweza pia kuona mabaki ya Dothan ya kibiblia, ambayo ilichimbwa na Chuo cha Wheaton huko nyuma miaka ya 1950 na kuchapishwa, na bado inachapishwa hadi leo. Mwonekano mwingine bora wa kipindi cha kawaida cha Israeli, kipindi cha Agano la Kale, makazi ya nchi za vilima.

Una kijiji hiki cha kisasa cha Waarabu hapa juu ya kilima. Hapo ndipo mahali ambapo mashamba au vijiji vidogo vya Israeli vingekuwa. Una matuta hadi chini ya bonde, sakafu ya bonde pale, ambapo una kilimo cha nafaka.

Na hiyo ni mandhari ya kawaida kutoka Israeli ya kibiblia, jinsi ingekuwa inaonekana. Samaria ya kale, Sebastia, ni mji maarufu tena uliojengwa katika nchi ya vilima ya Manase. Ulichaguliwa na Omri, mfalme wa Israeli.

Alinunua ardhi kutoka kwa Shemar, ambayo mara nyingi ilichukuliwa kuwa mali isiyohamishika, lakini kulikuwa na makazi halisi ya kabla ya Omri huko Samaria. Alijenga mji. Na kisha, bila shaka, Yeroboamu wa Pili, katika nasaba ya baadaye ya Yehu, aliipanua hiyo pia.

Na ulikuwa mji mzuri sana, uliolindwa vizuri sana, uliojengwa vizuri sana. Na baadhi ya huu, tena, ni mabaki ya baadaye ya makazi ya Wagiriki na Warumi. Huu ni mnara wa Kiyunani hapa.

Lakini baadhi ya mabaki haya hapa ni ya Waisraeli. Tuliyoachimba, tulimtaja George Reisner, lakini pia katika miaka ya 1930. Na uchimbaji mdogo mdogo baadaye.

Huu ni mpango wa eneo la Samaria, kama unavyoonekana leo. Na kisha tuna mji maarufu wa Shekemu. Na tena, milima miwili maarufu ya Laana na Baraka, Mlima Gerizimu na Mlima Ebali, kama inavyoonekana leo.

Tutaelezea hilo baadaye kidogo. Huyu ni Adam Zertal . Na katika miaka ya 1980, aligonga vichwa vya habari kwa kudai kwamba alipata madhabahu ya Joshua ambayo Joshua alijenga kwenye Mlima Ebali.

Na baraza la majaji bado halijatoa uamuzi kama hiyo ilikuwa madhabahu au mnara wa ulinzi, aina fulani ya mnara wa mraba. Lakini niliambiwa kwamba Zertal angewaleta wanajeshi wa Israeli kwenye eneo hilo na kuelezea. Na Waisraeli ambao wengi wao ni waagnostic, mara nyingi wanajeshi wangepufua imani yao kwa Mungu kwa kuona mabaki haya na kuona ushahidi, kusikia ushahidi ambao Zertal aliwaelezea.

Zertal alikuwa mkongwe wa Vita vya Yom Kippur na alijeruhiwa vibaya. Nadhani alihudumu katika tanki na alitembea na magongo maisha yake yote. Kwa bahati mbaya alifariki miaka michache iliyopita.

Hapa kuna Shekemu ya kale. Tena, Neapolis ya Agano Jipya. Na unaweza kuona baadhi ya kuta hapa.

Hekalu la Migdal, hekalu kubwa ambalo lilichimbuliwa katika Shaba ya Kati, Enzi ya Shaba ya Mwishoni. Na tena, mandhari ya masimulizi mbalimbali ya kibiblia katika Kitabu cha Waamuzi na mapema. Na mara nyingi huitwa malkia asiyevikwa taji wa nchi ya vilima kwa sababu ulikuwa mji mkuu wa kwanza wa Israeli baada ya kutenganishwa kwa Israeli na Yuda, baada ya kifo cha Sulemani.

Lakini kisha ikapoteza mng'ao wake na mji mkuu ukahamia kwanza Tirza na kisha hatimaye Samaria. Tena, lango la Enzi ya Shaba hapa. Na Masibah karibu na Hekalu la Mnara ambalo limegunduliwa.

Na tena, hii ni kwa ajili yetu hapa Chuo Kikuu cha Andrews. Hii ilikuwa eneo la kwanza ambalo profesa wetu mwanzilishi alichimba kama mtu wa kujitolea mnamo 1962. Hapa kuna mji mkuu wa pili wa Israeli, Tirza, kwenye Wadi Faria.

Tena, eneo bora zaidi kwa njia fulani, lakini lilitumika kama mji mkuu wa Israeli kwa muda mfupi tu. Uchimbaji unaendelea ninapozungumza huko Shilo. Na uchimbaji ulifanyika hapo, kwa miaka mingi, na, naamini, msafara wa Uholanzi na kisha msafara wa Israeli na sasa msafara wa Marekani unaotafuta eneo la maskani.

Na uchimbaji wa hivi karibuni huko unadai kuwa wachimbaji wanadai kupatikana mahali ambapo maskani ingekuwa. Sawa, tunarudi pwani sasa. Kusini mwa Uwanda wa Sharoni kuna Uwanda wa Wafilisti.

Na kama unavyoweza kufikiria, hii ni nchi ya Wafilisti. Hii ni nje ya Tel Aviv. Mnara wa kale hapo.

Na hapa kuna mwonekano mzuri, tena, wa setilaiti wa ufuo wa Israeli ukiangalia kusini kuelekea Sinai. Na unaweza kuona maeneo yenye giza zaidi ni maeneo ambayo kuna kilimo cha kutosha au maji, ilhali maeneo mepesi ni makavu, makame zaidi. Hili ndilo eneo tunaloliangalia hapa.

Sawa, uwanda wa pwani. Nimenukuu hapa kutoka kwa Amos Oz. Israeli, uwanda wa pwani ambapo Wayahudi wanane kati ya kumi wa Israeli wanaishi, mbali na maeneo yaliyokaliwa, kutoka Yerusalemu kali, na kutoka kwa migogoro ya kidini ya kitaifa, haijulikani kwa ulimwengu wa nje, karibu haijulikani yenyewe.

Mojawapo ya miji mitano mikubwa ya Wafilisti ilikuwa mji wa Ekroni, ambao umetambuliwa na Tel Miqne . Na katika miaka ya 1990, waligundua jumba kubwa la hekalu hapa, ikiwa ni pamoja na maandishi ya kumbukumbu na vitu vya ajabu vilivyopatikana huko Tel Miqne , Ekroni ya kibiblia. Tayari tumeona picha za Gathi.

Huyu ni Aaron Mayer, profesa wa Chuo Kikuu cha Bar-Ilan, mwenye madhabahu yenye pembe nne, akiwa amekosa mbili kati ya hizo, lakini awali alikuwa na nne. Hapa ndipo Tel es-Safi, Gath ya kibiblia, ilipopatikana katika miaka ya 1940, kabla ya

kuchimbwa. Ramani hapa inaonyesha tena maeneo ya Wafilisti ya Ashkeloni, Ashdodi, Gaza, Miqne , na Gathi.

Hizo ndizo sehemu tano kuu za Wafilisti. Tena, hazikuwa, kama polisi wa Ugiriki, zilikuwa zikijitawala zenyewe, lakini zilikuwa zimeungana kwa upole na tena zilidhibiti eneo hilo wakati wa kipindi cha Iron I na mwanzoni mwa kipindi cha Iron II. Hapa ndipo Petrie alipokuwepo Tel el-Hesi , na mwanzoni alifikiri ilikuwa Lakishi.

Hilo ni wazi si sahihi. Wasomi sasa wanaamini ni eneo la Migdal Gad. Na huu ni uchimbaji wa kisasa uliofanywa miaka ya 1970, sio wa Petrie.

Picha hapa za Ashdodi wakati wa uchimbaji. Leo, ni aina tu ya kilima kilichokua kupita kiasi; hakuna mengi ya kuona hapo. Lakini uchimbaji wa hivi karibuni chini ya Tel umegundua kituo cha utawala cha Ashuru, kilichoanzia karne ya 8 na 7 KK, ambacho kimefungua uwezekano wa kuvutia sana wa historia ya kibiblia, ambao tutauzungumzia baadaye.

Chuo Kikuu cha Harvard kilichimba Ashkelon, ambayo tena ni moja ya miji iliyopo pwani ya bahari. Ashdod iko ndani kidogo ya nchi kavu. Na Ashkelon, inafadhiliwa vizuri sana kama unavyoweza kufikiria.

Lango zuri la katikati la shaba. Unaweza kuingia mjini kama watu walivyofanya miaka 3,500 iliyopita. Na nje ya lango hili kulipatikana chombo kidogo cha udongo au nyumba ya udongo yenye ndama wa fedha ndani yake, ambayo ilikuwa aina ya ugunduzi uliotangazwa sana.

Gaza, mji wa mwisho kando ya pwani, tena mji wa Wafilisti, ambao haujachimbwa vizuri sana kutokana na hali ya kisiasa ya kisasa. Na kumekuwa na uchimbaji fulani huko. Wafaransa wamefanya kazi huko, pamoja na Mamlaka ya Palestina, lakini haujachapishwa vizuri sana hadi sasa.

Tunaruka kutoka uwanda wa pwani, au uwanda wa Ufilisti, hadi kile kinachoitwa nyika ya Yuda. Na tena, nyika, tunahitaji kufafanua maana yake. Kwa Kiebrania, ni midbar , ambayo inamaanisha nyika au nchi yenye miamba, nchi kavu, yenye miamba.

Sio jangwa. Mara nyingi huitwa jangwa la Yudea. Nami nimeita hivyo na pengine bado nitaiita.

Lakini ni zaidi ya ardhi yenye miamba mikali. Na ni eneo dogo sana, lenye upana wa maili 15 na urefu wa maili 50 hivi. Lakini ni eneo muhimu na muhimu katika historia ya kibiblia, kwa sababu mengi yalitokea hapo.

Na kwa sababu ushahidi au mabaki yaliyohifadhiwa hapo yamenusurika kwa kiasi fulani. Hapa ndipo tulipopata Hati za Bahari ya Chumvi, mapango yote ya Yudea yenye vitu vilivyopatikana kutoka vipindi mbalimbali. Yote yalitokea hapa jangwani mwa Yuda.

Hapa kuna baadhi ya mandhari, mashariki mwa Yerusalemu, kama kukupa wazo la jinsi inavyoonekana. Unaweza kuona maeneo ya milimani hapa, na kisha ardhi hii ya nyika, ardhi yenye miamba ya nyika ambayo huanguka chini sana kutoka futi 2,500 hadi futi 1,400 chini ya usawa wa bahari. Kushuka kwa mwinuko mkubwa katika maili chache tu.

Hii inatazama kutoka Mlima wa Mizeituni mashariki. Unaweza kuona kijani hapa, labda makazi ya Waisraeli chini katika jangwa la Yudea na Bonde la Yordani, kwa namna fulani katika ukungu wa ukungu hapo. Hii ni ukumbi wa michezo tena katika Chuo Kikuu cha Kiebrania kwenye Mlima Scopus, ukiangalia mashariki kuelekea huko.

Ni karibu mabadiliko makubwa sana unapovuka mpaka huo wa maji kwa sababu kuna kivuli cha mvua hapo. Mvua itanyesha, mawingu yatanyesha kwenye nchi ya vilima na kisha kuruka juu ya ufa na chochote kitakachobaki kitanyesha kwenye nyanda za juu za Transjordia. Na hatimaye, tunafika Bahari ya Chumvi.

Ni picha ya kulisimua sana hapo. 33% ya chumvi. Hapa kuna picha kadhaa kando ya ufuo.

Inapungua kwa kasi. Kuna mgogoro wa kiikolojia ambao wamekuwa wakijaribu kuutatua. Na baadhi ya mambo yanaonekana: chumvi mara 8.6 zaidi ya bahari.

Kuna faida nyingi za kiafya, na spa nyingi za kiafya kutoka kwenye matope ya Bahari ya Chumvi zina sifa nyingi za kimatibabu. Ina urefu wa takriban maili 42 na upana wa maili 11. Na labda hiyo ingekuwa zaidi au kidogo hapo zamani.

Chumvi 33.7% na kina cha futi 1200. Kwa hivyo, ni maji yenye kina kirefu sana, beseni la juu au beseni la kaskazini. Tulizungumzia kuhusu hekalu la En-Gedi linaloangalia Bahari ya Chumvi.

Kwa hivyo, tutapita hapo, na ugunduzi wa Chalcolithic karibu na Bar-Adon. Hapa kuna picha ya kulisimua tena, ikiangalia chini En-Gedi kutoka Mteremko wa Zizi. Na kulikuwa na ngome hapa tena katika nyakati za kale, za Waisraeli na Warumi kwa sababu hii ni moja ya malango ya kupanda hadi nchi ya vilima.

Na katika 2 Mambo ya Nyakati 20 mna shambulio la Waamoni, Wamoabu, na watu wa Mlima Seiri dhidi ya Yehoshafati. Nao wanapanda kupanda huku na kushambulia Yuda, bila shaka, na kuishia kujiua. Na tena, karibu na En-Gedi ni Nahal Daudi, ambayo ina chemchemi.

Na ni mahali maarufu sana au maarufu pa kupanda milima na kwenda kwenye pikiniki kwa Waisraeli na watalii pia. Na hapa tena ndipo Daudi na watu wake wangejificha kutoka kwa Sauli, kwani kuna mapango mengi katika eneo hilo. Mahali pengine katika jangwa la Yudea ni Bonde la Buqeia , Bonde la Akori.

Na hapa ni mashariki mwa Yerusalemu, kuna aina ya uwanda hapa, na maarufu tena kwa baiskeli za milimani leo. Lakini zamani, hii ilitumika kama aina ya viwanja vya kijeshi vilivyoanzishwa hapa katika karne ya tisa na hasa wakati wa karne ya nane. Na tutazungumzia zaidi kuhusu hivyo katika mfululizo tofauti wa slaidi, slaidi tofauti.

Katika kitabu cha Yoshua sura ya 15, una maeneo ya kikabila au wilaya mbalimbali, niseme, za Yuda, kabila la Yuda. Na wilaya ya 11 ni jangwa la Yudea. Na cha kushangaza, kulikuwa na miji mitano, au samahani, miji sita iliyotajwa, iliyotajwa hivyo katika Yoshua sura ya 15.

Na moja ya kazi za wanaakiolojia wa kibiblia na wanajiografia ni kutambua miji hiyo. Na tena, Pessah Bar-Adon, ambaye alipata hazina ya hazina ya Chalcolithic katika pango hilo, alifanya kazi nyingi za uchunguzi na kutambua baadhi ya miji hiyo mitano. Mmoja wao alikuwa Khirbet Qumran, ambapo tena, makazi ambapo Hati za Bahari ya Chumvi zilipatikana katika mapango 12 yaliyo karibu sasa.

Lakini kuna mingine pia. Na En-Gedi ilikuwa moja iliyogunduliwa. Lakini pia kulikuwa na mji ulioitwa Ir -Ha-Meleki kwa Kiebrania, ambayo ina maana ya Mji wa Chumvi.

Alifunua kile ambacho kimsingi kilikuwa mfululizo wa maghala na gati au gati linaloelekea Bahari ya Chumvi ambalo kwa kweli lilichimba chumvi kutoka Bahari ya Chumvi na kuichakata kwa ajili ya kusafirishwa hadi Yuda kwa ujumla. Na kwa hivyo, Jiji la Chumvi lilikuwa Jiji la Chumvi halisi. Inavutia kuzingatia hapo.

Maelezo yake ya moja kwa moja sana. Sakaka , Nibsham , na Medimu ni miji mingine. Beit Aravah , labda kaskazini hapa.

Hatujui kabisa. Wasomi tofauti wametoa utambulisho tofauti wa maeneo haya, moja ambayo labda ni Khirbet Qumran. Huo unaweza kuwa Sakaka .

Lakini inavutia kujaribu kubaini, kujaribu kuelewa orodha katika Yoshua hadi ushahidi wa akiolojia katika eneo hili. Sasa kutoka Yerusalemu hadi Yeriko, bila shaka, kuna barabara, maarufu sana katika kitabu cha Luka. Na tena, mfano wa Msamaria Mwema.

Na Nyumba ya Wageni ya Msamaria Mwema imerejeshwa. Ni chemchemi pekee kati ya Yeriko na Yerusalemu. Na hapo ndipo Msamaria alipomwacha mtu aliyejeruhiwa chini ya uangalizi wa mwenye nyumba ya wageni.

Kwa hivyo hiyo ni sehemu maarufu ya watalii tena. Hii ni picha yake katika karne ya 19, mwanzoni mwa karne ya 20, na kisha baadaye na kabla ya kurejeshwa kwake kikamilifu, kama unavyoiona leo. Herode alijenga ngome.

Herode Mkuu alijenga ngome katika jangwa la Yudea. Na moja wapo ni Hyrcania . Tena, unatambua jina la Hasmonea hapo.

Ilijengwa wakati wa Wahasmoni na kisha Herode akaipanua na kuimiliki tena, pamoja na Wakypro hapa, na wengine pia. Na tunaona Qumran hapa. Tutakuwa na mfululizo kuhusu Hati za Bahari ya Chumvi, lakini ni eneo muhimu sana la kuelewa dhehebu la Kiyahudi lililokusanya na kuhifadhi Hati za Bahari ya Chumvi kwa ajili yetu.

Walipata uvumbuzi wa ajabu huko En-Gedi. Katika sinagogi , walipata hati zilizochoywa ambazo zilikuwa zimefafanuliwa kwa kutumia mbinu za hali ya juu. Waligundua kuwa ilikuwa sehemu ya Kitabu cha Mambo ya Walawi.

Na tena, picha ya En-Gedi katika muktadha wake. Agano la Kale linaelezea kuhusu baadhi ya ngome zinazoangalia En-Gedi kutoka vipindi mbalimbali. Labda mojawapo ya maeneo maarufu zaidi ya akiolojia nchini Israeli, tena, iko katika jangwa la Yudea kusini zaidi, kusini mwa En-Gedi, ingawa ndani ya En-Gedi kuna ngome ya Masada au Matsuda iliyo juu ya mlima, ikimaanisha ngome.

Na hii tena ilikuwa aina ya tambarare yenye miamba yenye umbo la meli, kilele cha mlima, ambacho Herode, Wahasmonia waliomtangulia, na labda hata kurudi nyuma hadi Daudi, kulikuwa na vyombo vya udongo vya Enzi ya Chuma vilivyopatikana hapo, vilivyotumika kama kimbilio. Herode aliliimarisha, akajenga ukuta kuzunguka eneo hilo, na majumba mawili ya kifalme, jumba la kifalme lenye ngazi tatu, na kisha jumba la kifalme la magharibi hapa. Alikuwa na nafasi nyingi za kuhifadhi na vyumba vya kuhifadhia, na alikuwa na hii kama kimbilio iwapo siasa zingekuwa kali sana na ikabidi atoroke Yerusalemu.

Lakini mnamo mwaka wa 66 BK, waasi wa Kiyahudi, Wazeloti, waliteka Masada kutoka ngomeni hapo. Nao walidumu hadi mwaka wa 73 BK walipozingirwa na kushambuliwa na Jeshi la 10 chini ya Flavius Silva. Hapa kuna baadhi ya vyumba vya kuhifadhia vitu vilivyo juu ya Masada, vingine havijarejeshwa, vingine vimerejeshwa, na unaweza kuona Bahari ya Chumvi kwa mbali hapo.

Sawa, hapa kuna mwonekano mzuri wa angani wa eneo hilo. Na moja ya vigae 10 vilivyopatikana vimeandikwa Ben-Yair, kamanda wa ngome hiyo, ambavyo vilipatikana na mchimbaji Yigal Yadin. Sawa, sehemu kubwa ya jangwa la Yudea ilikuwa na shughuli nyingi sana katika kipindi cha Byzantine, kipindi cha Ukristo, kati ya takriban 330 hadi 650.

Hii ni mojawapo ya monasteri nyingi zilizojengwa moja kwa moja kwenye miamba, juu ya uso wa mwamba, unaoitwa Mlima wa Majaribu, unaoangalia Yeriko na kukumbuka majaribu ya Yesu katika siku 40 jangwani. Hii ni Mars Saba, monasteri ya zamani zaidi iliyokaliwa kila mara, karibu katika jangwa la Yudea, haswa ulimwenguni, iliyojengwa tena moja kwa moja kwenye uso wa mwamba, na kutoka kipindi cha Byzantine hadi sasa, na hii ni, katika maktaba yake ilipatikana hati za kuvutia sana na za mapema sana. Wadi Kelt, tena, ni moja ya njia kutoka Yerusalemu hadi Yeriko; kando ya Wadi Kelt hiyo kuna Monasteri ya St. George, inadaiwa ambapo Eliya alikimbilia alipotoroka Ahabu na Yezebeli.

Bado ni monasteri inayofanya kazi. Nimetembea huko mara kadhaa na kutembelea eneo hili zuri. Hatimaye, tunafika Bonde la Ufa au Bonde la Yordani.

Na tena, hapa ndipo Yeriko ilipo. Hapa panaonekana kutoka Yeriko ya Agano la Kale hadi mji wa kisasa. Na kwa nini kuna kijani kibichi sana hapo? Naam, una Chemchemi ya Elisha.

Inasukuma maji mengi sana. Na tangu zamani sana, kuanzia kipindi cha Neolithic hadi sasa, Yeriko imekuwa aina ya bustani jangwani. Na popote katika Bonde la Yordani, popote katika Nchi Takatifu kwa jambo hilo, lakini hasa katika Bonde la Yordani, ukiweza kuongeza maji kwenye mlinganyo huo, lazima uoteshe chochote.

Nao wanapata maji. Mradi tu wanaweza kupata maji, wanaweza kukuza mazao makubwa na ya ajabu ya matunda, mboga mboga, tende, tini, n.k. Hii ni picha ya zamani sana ya Safu ya Yeriko, Mlima wa Yeriko, eneo la Agano la Kale hapa.

Ni mji wa zamani zaidi na wa chini kabisa duniani, futi 1400 chini ya usawa wa bahari. Na tena, kipindi cha mapema cha Neolithic cha kabla ya ufinyanzi kinabaki hapo. Tena, mwonekano wa angani wa mji wa Agano la Kale.

Mdogo sana ukilinganisha na mji wa kisasa, labda ekari tisa kwa ukubwa, lakini mji mkubwa katika kipindi cha Agano la Kale. Na hivi ndivyo inavyodhaniwa kuwa ulionekana wakati wa mshindi wake, wakati wa ushindi wa Waisraeli. Unaweza kuona mtaro hapa uliotengenezwa na Kathleen Kenyon, mwanaakiolojia maarufu wa Uingereza aliyechimba hapa miaka ya 1950.

Na kupitia mtaro huo, alikata tabaka zote, tabaka zote tofauti za jiji, kuanzia juu hadi chini. Tutazungumzia zaidi kuhusu Yeriko tunapozungumzia kitabu cha Yoshua. Yeriko ya Agano Jipya katika eneo tofauti, tena, kando ya Bonde la Kelt, ilikuwa jumba la Hasmonia, lililopanuliwa tena na kupambwa na Herode.

Na unaona ukuta huu wa kipekee, wa kipekee, wenye umbo la almasi. Huo unaitwa opus reticulatum . Unapoona kwamba katika Nchi ya Israeli, Nchi Takatifu,

unatatambua kwamba huyo lazima awe Herodian aliyeyijenga, kwa sababu moja ya alama za usanifu wa Herode ilikuwa opus reticulatum hiyo .

Kwa hivyo, nusu ya jumba hili liko upande mmoja wa Bonde, nusu upande mwingine. Zungumzia kuhusu maisha ya anasa katika kipindi cha Agano Jipya. Ya ajabu waliyo nayo na waliyofanya na yale waliyo nayo.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon katika mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 6, Uwanja wa Kijiografia, Sehemu ya 2.